

In memoriam

Báthory Zoltán

1931–2011

Elment hát Ő is, a NAT-guruk, az elszánt pedagógiai újítók nemzedékének egyik legillusztrisabb tagja, a hazai pedagógiai, oktatásügyi modernizáció nagy formátumú, nemzetközileg is jelentős alakja. Sajátos kettősség jellemezte a személyiségét. Egyfelől igazi akadémiai, tudományszervező, kutatást és kutatókat ösztönző ember, Báthory tanár úr, az IEA- vagy a PISA-eredmények és a magyar oktatás jelenségei között mély összefüggéseket kereső szigorú kutató, másfelől sokak Báthory Zolija, a kedves, sármos, mindig életvidám, fiatalos férfi, akihez bármikor segítségért lehetett fordulni, akit a konferenciaszünetekben, szerkesztőségi ülések, akadémiai események előtt vagy után kollégák, érdeklődők és persze tanulni akaró pedagógusok, kutatók vettek körül.

Nem érdemes taglalni, melyik volt az igazi énje, ugyanis az egyik nem mondott ellent a másiknak. Talán azért lehetett tudósként, oktatáskutatóként, fejlesztőként sikeres, mert időről időre elő tudta varázsolni magából azt a szeretetre méltó figurát, aki megszállott, nemritkán konok, újítást szolgáló igyekezetét a lényéből fakadó szelídségbe rejtette. Alapénje, személyiségének legbensőbb magva, minden látszat ellenére, a konokság, a vasakarát volt. Hogy is lett volna képes annak a modernizációs folyamatnak az ösztönzésére, keresztülvitelére, a folytonosan gáncsoskodó maradiság szellemi betontorlaszainak áttörésére, ha nem lett volna ilyen. De talán éppen a másik énjével, a szelídek, kedvesnek, mindig emberinek ható Báthory Zoli-sággal tudta áthidalni az emberi ellenállás, a megszokott rutinokba merevedés korlátait.

A NAT első változatának készítésekor egy vele készült interjú során hosszan beszélgettünk arról, hogy nem volt-e az alaptanterv gondolati magva egyfajta illúzió, valóban létezik-e olyan erős innovációs potenciál a magyar pedagógusokban, amelyre alapozva komolyan lehet számítani arra, hogy az iskolák helyi tanterveibe beépülnek a gyakorló pedagógusok elképzelései, tapasztalatai. Báthory azt válaszolta, hogy saját iskolai gyakorlata, az általa ismert pedagógiai valóság szelet tükrében korábban (a nyolcvanas években) túlbecsülte a mindennapi taposómalomból, rutinból kitörni akaró pedagógusok arányát, de a tanárok 20-25 százaléka minden valószínűség szerint képes és hajlandó arra, hogy alkotó értelmiségiként létezzon, s önállóan kidolgozott tartalmakat vigyen be a saját tevékenységébe.

Optimista valóságlátásának alapját saját tanárságának évei adták. Viszonylag fiatal látgymányosi tanárként kezdett foglalkozni az osztályozás és értékelés, valamint a tanterv és a tényleges tanítási tartalom viszonyával. Kutató, kísérletező hajlamát tükrözik első pedagógiai publikációi. A kutató-fejlesztő-gyakorló pedagógus ideáltípusa saját kezdő tanári gyakorlatában teremtődött meg, s vált egész kutatói pályájának egyik fő gondolatává.

A helyi innovációkra alapozott fejlesztés mellett Báthory Zoltán kutatói pályafutásának másik meghatározó eleme a modernizációs elkötelezettség, amelyet elsősorban a világra való nyitottság, a nemzetközi oktatási tendenciák iránti szenvedélyes érdeklődés motivált. Viszonylag korán, kutatói mentora, Kiss Árpád támogatásával, lehetősége nyílt a nemzetközi összehasonlító tudásszintmérési rendszerek megismerésére. Báthory számára világossá vált, hogy a hazai oktatás hatékonysága, a követendő fejlesztési stratégiák meghatározása csak egy objektív, a nemzetközi mérési-értékelési rendszerekkel kompatibilis értékelés segítségével valósítható meg. Tisztában volt vele, hogy a magyar oktatás modernizációja – ahogy híressé lett egyik könyvcíme is jelzi – csak *maratoni reformfolyamattal*, a rendszer különböző elemeinek folytonos, szerves változtatásával lehetséges. Ezért tartotta a tartalmi modernizációtól elválaszthatatlannak az értékelési és vizsgarendszer fejlesztését, a tankönyv- és taneszközfejlesztés új alapokra helyezését és a pedagógusképzés reformját. Valójában ez a felismerés vezette el a rendszerváltás idején ahhoz, hogy a NAT kidolgozásának egyik kezdeményezője legyen, s ez vitte az alapvetően kutatói létformára szocializálódott Báthoryt az oktatáspolitikusi szerephez.

Ez utóbbi szerepében sejlett fel személyiségének egyik alapvonása: a megszállottság, a fontosnak tartott ügyek melletti kiállás. Jóval túl a hatvanon ezért vállalta a közoktatási adminisztráció világába való beletanulást, a politika útvesztőiben nélkülözhetetlen praktikák tudományának elsajátítását, mert látta, hogy a modernizációs célok megvalósításához a tudomány világán kívüli eszköztárra, a politikában honos harcmodorra is szükség van. Az államtitkári széssel együtt járó nem csekély terhek közepette persze megpróbált a régi intenzitással részt venni az MTA Pedagógiai Bizottságának munkájában, ott lenni a pedagógiai szaklapok szerkesztőségeiben, egy-egy jelentős nemzetközi konferencián.

Érezte, hogy ebben az időben, a kilencvenes években jutott el pályája csúcsára, nagyszámú cikke, könyve után ekkoriban írta meg két alapvető könyvét: *A Tanulók, iskolák, különbségek – Egy differenciális tanuláselmélet vázlatát* és a magyar közoktatás reformjának történetét összegző *Maratoni reformot*. S idejéből még arra is futotta, hogy társszerkesztője legyen a magyar neveléstudomány, pedagógia talán eddigi legjobb pedagógiai lexikonjának.

A kilencvenes évek végén, amikor politikai szélárnyékba került, s úgy tűnt, hogy a nevével fémjelzett NAT – részben az oktatáspolitikai változások, részben a szakma éretlensége/értetlensége okán – a többi nagy kezdeményezést magába záró „elefánttemetőbe” süllyedt, létrehozta az Eötvös József Szabadelvű Pedagógiai Társaságot, amely egybegyűjtötte a liberális modernizációs törekvések elkötelezett híveit. Egy fejlesztőközösség élén hozzalátott a NAT felülvizsgálatához, annak újrafogalmazásához.

Túl a hetvenen, az ezredforduló körüli években ráérezett a tanítás, a professzorság fontosságára, örömeire; elegáns zakóiban ült az intercityken és utazott Szegedre, Miskolcra, Debrecenbe, és megpróbált ismét ablakot nyitni a világban ható pedagógiai folyamatokra. A sokszor bizony lenézett pedagógiai tárgyak Báthory tanár úr powerpointjai és főleg szavai révén elkezdtek érdekelni az eladdig sokszor csak muszájból pedagógiát hallgató tanárjelölteket. Ha találkoztunk, mindig valamilyen új angol nyelvű pedagógiai könyv, egy-egy nagy múltú folyóirat érdekes cikkének fénymásolata lapult a táskájában. Erről kellene gyorsan

recenziót írni! – mondta, s ilyenkor az a fajta megszállott konokság tűnt fel az arcán, mint amelyet államtitkárként láttunk rajta, amikor az értetlenekkel, a földhöz ragadt maradisággal, az avított eszmék szószólóival vitatkozott.

Aztán lepergett egy tevékeny élet, elnémult, becsukódott előtte a világ. Ez az élet rendje? Talán jobb volt, hogy így történt? Igen is, meg nem is. A NAT ügye bizony nem egészen úgy áll, ahogy ő képzelte.

Nyugodjon békében! Emlékét, írásait, harcainak eredményeit őrzik a könyvei, cikkei, barátai, tanítványai. S ami a legfontosabb: azok a nyomok, amelyeket maga után hagyott, időről időre bizonyosan előtűnnek a magyar közoktatás hol avíttasnak, hol meg ropogósan újnak ható szövetén.

Schüttler Tamás

Báthory Zoltán 2011. december 12-én hunyt el, a nekrológját tartalmazó 2011. 1–5. szám megjelenési dátuma 2012 eleje.